

УДК 94:791(477) «1920/1930»

**СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО
КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО МИСТЕТВА
(1920 – ПОЧАТОК 1930-Х РОКІВ)**

**ESTABLISHMENT OF UKRAINIAN
CINEMATOGRAPHIC ART
(1920 - EARLY 1930s)**

Самодрига А. В.,

магістр історичного факультету, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Київ, Україна), e-mail: anastasiy29634@gmail.com

Samodriga A. V.,

Master of History Faculty, National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine), e-mail: anastasiy29634@gmail.com

Досліджено основні тенденції розвитку кінематографу України на етапі його зародження. Розглянуто основні стадії трансформування та удосконалення вітчизняного кіномистецтва у період становлення радянської системи.

Ключові слова: кіно, кінематограф, УРСР, ВУФКУ, Союзкіно, кіновиробництво 1920-1930.

The basic tendencies of development of cinematography of Ukraine at its inception stage are investigated. The basic stages of transformation and improvement of domestic cinema in the period of the formation of the Soviet system are considered.

Keywords: cinema, cinematography, USSR, VUFKU, Soyuzkino, film production 1920-1930.

Актуальність дослідження. На кожному етапі розвитку суспільства культура розглядається як джерело, що стимулює соціально-економічний прогрес, як чинник, що зумовлює та забезпечує нову якість життя, як спосіб формування і утвердження єдиної національної ідеї, як засіб зміцнення національного духу. Кіно є одним із найважливіших елементів культурної діяльності людини. Кінематограф – це багатоаспектне, багатофункціональне явище, що відображає соціально-історичний розвиток нації. Стрімке зростання популярності кіномистецтва у світі на початку ХХ століття пов'язано не стільки з трансформаційним характером суспільства, скільки з природою кінематографу як особливого феномену суспільного життя.

Метою статті є ознайомлення зі станом українського кіномистецтва в період 20-30 рр. ХХ століття в контексті виявлення його характерних особливостей під час трансформаційних перетворень.

Аналіз досліджень та публікацій Вивченням проблемних питань, пов'язаних зі становленням та розбудовою національного кіно, займались чимало вітчизняних науковців. Історіографію питання можна умовно поділити на два періоди: радянський (1920-ті – 1980-ті рр.) та сучасний, який триває і донині. Радянський період починається 1924 року, коли журналіст М. Лебедев написав книгу «Кино: его краткая история, его возможности, его строительство в советском государстве» [13]. Вона стала точкою відліку, з якої почалось масштабне дослідження кінематографу. Праці радянських дослідників переважно спирались на ідеологічні стереотипи та установки, що пропагувала комуністична партія. Тема дослідження частково висвіт-

лювалась в працях Ейзенштейна і Яковлева [21], адже як безпосередні учасники і спостерігачі культурного розвитку кінематографу вони об'єктивно висвітлювали зрушення в культурі кіномистецтва. Але об'єктивізм був однобокий, український кінематограф радянські дослідники вважали частиною радянського і не розглядали як окрему самостійну одиницю. Проблеми його вони вважали не суттєвими і не вартими особливої уваги, натомість перемоги називали спільними, радянськими. Після проголошення незалежності України сучасні дослідники отримали можливість ґрунтовного вивчення та об'єктивного аналізу діяльності українського кінематографічного мистецтва. Вийшли друком загальні праці, автори яких намагались об'єктивно викласти питання, які замовчувались або перекручувались радянською історіографією. Праці таких дослідників як С. Тримбач і Н. Мусяченко сприяли розширенню знань про українське кіно, дослідники зробили спробу проаналізувати всі етапи його розвитку [14; 19]. Ними було також введено до наукового обігу новий фактичний матеріал, досліджено події, які раніше були маловідомі для широкого загалу або й зовсім невідомі.

Досить вагомим історіографічним матеріалом стала праця С. Безклубенка «Українське кіно. Начерк історії» [3], який доводить винятковість вітчизняного кіномистецтва, його самобутність, вагомість у світовому культурному процесі тощо.

Дуже корисними у контексті дослідження розвитку українського кіно є праці сучасного вітчизняного мистецтвознавця Р. Росляка «Планування та здійснення кінофікації українського села: 30-ті роки ХХ століття» та «Кінопрокатна політика в Україні 30-х років ХХ століття» [16; 17]. Важливими щодо розвитку українського кіно в контексті світового кінематографу є проблема ставлення офіційної влади до республіканського кінематографу. Таку тему ґрунтовно висвітлено у працях А. Дорошенка «Влада та Радянське кіномистецтво 20–30-х рр. ХХ ст.: у пошуках виразності екранних образів» [9] і Т. Самоїленко «Особливості становлення та розвитку українського радянського кінематографу (1920–1930-ті рр.)» [19]. Вищезазначені праці яскраво і повною мірою розкривають важкий шлях вітчизняного кіно від його творців до глядачів і демонструють негативний вплив владних структур на становлення самобутнього і самодостатнього українського кінематографу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява кінематографу у світі загалом і в Україні зокрема датується кінцем ХІХ ст., після приголомшливого успіху живої і рухомої фотографії братів Льюм'єр. Але саме 1922 рік стає точкою відліку для вітчизняного кіномистецтва. На базі Всеукраїнського кінокомітету 13 березня 1922 року було створено Всеукраїнське фотокіноуправління (ВУФКУ), яке уявило державну політику у сфері кіно в Українській РСР. Першочерговим завданням було налагодження виробництва фільмів, які могли б скласти конкуренцію закордонній кінопродукції. Для досягнення мети в розпорядженні ВУФКУ не було кіностудій, необхідної техніки, кінотеатрів, а

найголовніше – не було кадрів. До кінця 20-х років все це з'явилося й ВУФКУ об'єднало в одній організації всю галузь, включаючи як кіностудії і кінопрокат, так і кіноосвіту й кінопресу.

Одним із найсерйозніших завдань було завоювання масового глядача. Для цього треба було опанувати традиційні жанри – комедію, мелодраму, пригодницький фільм, детектив. З іншого боку, належало задовольняти вимоги політорганів щодо агітаційно-пропагандистських функцій кіно.

Вже у 1925 році ВУФКУ стає другою за потужністю кінофірмою в Радянському Союзі після «Совкіно». Регулярний випуск фільмів налагодився з 1923 року. Протягом 1924-1925 рр. зросла кількість кінозалів та кіноустановок. На 1929 рік по Україні налічувалося близько 2336 кіноустановок, в організації працювало близько тисячі творчих, інженерно-технічних працівників та обслуговуючого персоналу [22, с. 16]. За період з 1928 по 1929 рік було випущено 36 фільмів. До прокату потрапили 30 повнометражних ігрових та 38 культурно-освітніх стрічок, які подивились майже 16 млн. глядачів. [22, с. 18]. За відносно невеликий проміжок часу українське кіно стає одним із найпродуктивніших в Радянському Союзі. Із запровадженням Нової економічної політики республіки отримали прокатну монополію, тепер ВУФКУ отримувала прибуток від власної продукції (12% - 1924 р., 34% - 1937р.) [22, с. 23].

Гучний успіх ВУФКУ привабив до організації таких видатних особистостей як Ю. Яновський, В. Радиш, М. Йогансен, О. Досвітній, Г. Косинка, В. Ярошенко, І. Бабель, О. Корнійчук та багато інших [19, с. 12]. В основному вони були представниками таких впливових та популярних літературних угруповань як «Гарт» і «Плуг». Їх неабиякий талант допоміг молодій організації у створенні нового репертуару.

У 1925 р М. Бажан висловив ідею про створення власного щомісячного журналу «Кіно», ставши його постійним автором і фактичним редактором. Окрім нього на сторінках журналу залишали свої думки актори, режисери, сценаристи, письменники, працівники адміністративної та виробничої сфер тощо. Популярність журналу була приголомшливою, його отримували паризька і лондонська бібліотеки, академічна читальня у Празі, кіночитальня у Берліні [5, с. 268]. Загалом діяльність організації можна вважати успішною, адже загальна частка касових надходжень зростає з 7% до 20% кінопродукції всього Радянського Союзу. Зі зростанням обсягу кіновиробництва, зростає і кількість експортованих фільмів. Починаючи з 1929 року Всеукраїнське фотокіноуправління експортувало до Німеччини, Японії, Франції та США свої перші серйозні кінокартини – «Слюсар і канцлер», «Остап Бандура», «Отаман Хміль». Таким чином Україна стає помітним постачальником кінопродукції в Європі, стає другим після Німеччини експортером для США [4, с. 15].

В період Нової економічної політики, що співпала з появою нових течій в мистецтві і культурі, відбувається розквіт справжнього національного

кіномистецтва. В період між 1921 – 1928 роками його очолили такі відомі сьгодні діячі кіноіндустрії як Петро Чардинін, Лесь Курбас, Володимир Гардін. На той час Володимир Гардін вже був достатньо відомим режисером і мав у творчому доробку близько 30 кінокартин. Спеціально для ВУФКУ він створив такі стрічки як «Привид ходить по Європі», «Остання ставка містера Енніока» та ін. А Петро Чардинін по праву вважається основоположником радянського кінематографу загалом і українського зокрема. Для організації ВУФКУ ним було створено такі кінокартини як «Тарас Шевченко» (1926 р.), «Тарас Трясило» (1927 р.), «Україна» (1925 р.).

З 1925 року Всеукраїнське фотокіноуправління активно співпрацює з іноземними спеціалістами в сфері кіномистецтва. Найтісніші стосунки склалися із Німеччиною. ВУФКУ запрошує до співпраці німецьких акторів, режисерів, сценаристів. Саме в Україні створювали своє професійне ім'я такі німецькі кінематографісти як Маріус Гольдт, Йозеф Рон, Генріх Вайнзенгерц, Микола Фаркаш. На Одеській кіностудії деякий час працює Ертугрула Мусхін-Бей, турецький режисер, що створив фільм «Спартак». Разом з ним замайоріла зірка Олександра Грановського, засновника театру євреїв у Росії, та автора фільму «Єврейське щастя», який було створено за матеріальної підтримки США [11, с. 45].

Починаючи з 1926 року відбувається інтенсивне залучення до роботи всього українського творчого потенціалу – письменників, журналістів, драматургів, фотографів, художників-декораторів тощо. Планувалось створити фонд сценаріїв на основі вітчизняної та зарубіжної літератури дореволюційного та післяреволюційного періоду, які пройшли б суворий ідеологічний контроль. Було створено спеціальну раду, яка складалась із представників партії і профспілок, що спрямовували кіновиробництво у бік засудження незалежницьких кіл [18, с. 3]. Такий жорстокий ідеологічний контроль спричинив появу низькопробних фільмів, що утверджували сумнівні ідеали радянської влади і зображували революційні події з кремлівської точки зору. Яскравими прикладами таких кінострічок стали «ПКП/Пілсудський купив Петлюру» Г. Стабового та А. Лундіна, «Трипільська трагедія» про звірства загонів Симона Петлюри, знята О. Анощенком.

З 1926 року відбувається розквіт організації: зменшуються кошториси повнометражних картин, зменшується плата сценаристам, адже організація тепер має штатних письменників. Тепер фільми знімали за окремими тематичними сценаріями, які на багато років вперед створювали для письменників величезну кількість творчого матеріалу. Були зняті фільми про безробіття та важке життя у Західній Європі «Боротьба велетнів» В. Туріна, «Гамбур» В. Баллюзека. Безсумнівно, популярними та заохочуваними владою були сюжети колективізації і такі стрічки як «Вбивство сількора Малиновського» П. Сазонова й «Під владою зірки» Р. Чигоріна негласно стали основою радянського кіно. Широкого розголосу набули теми шпигунства («Підозрілий

багаж» Г. Гричера- Чериковера, «Справа №128» А. Кордюма), сирітства («Марійка» А. Лундіна). Але окрім насущних тем того часу ВУФКУ не забуває і про екранізацію вітчизняних і світових класиків літератури. З'являються фільми «Микола Джеря» за І. Нечуєм-Левицьким й «Навздогін за долею» за М. Коцюбинським, «Сорочинський ярмарок» за М. Гоголем, «Королі воску» за твором І. Франка «Борислав сміється». Прикметною ознакою фільмів того часу було переповнення життєвими проблемами і майже повне позбавлення теми почуттів. І тільки з 1927 року в картинах на сучасні теми розвивається і любовна лінія. Це яскраво видно у фільмах «Вибух» П. Сазонова і «Цемент» В. Вільнера. Любовними хитросплетіннями стали наповнюватись і сюжети боротьби з капіталізмом «Тіні Бельведера» О. Анощенка і «Каламуть» Г. Тасіна.

Протягом 1927-1928 років було створено два шедеври радянського кіномистецтва, що стали відомими не лише в СРСР, а й далеко за її межами, зокрема «Два дні» (1927р), знятий Георгієм Стабовим на Ялтинській кінофабриці, та «Звенигора», створений Олександром Довженком на Одеській кіностудії. Процитуємо враження американських критиків «Таймсу» від фільму Г. Стабового «Два дні», що демонструвався у Нью-Йорку: «Мистецький бік фільму не був надто навантажений пропагандою, як ми могли б сподіватись з країни Сталіна. (...)Фільм «Два дні» відрізняється від усіх інших радянських фільмів, які ми бачили, тим, що він концентрує драматизм не на масі, а на індивідуумі.» [14, с. 2].

В цей період ВУФКУ починає створювати низку перших документальних фільмів. Давид Кауфман ставить кінокартину «Одинадцятий» про спорудження гідроелектростанції. На основі 40 тис. метрів хроніки про події революційних днів Леонід Могилевський у 1928 р. ставить фільми «Як це було» та «Документ епохи», де було використано невідомі раніше кадри хроніки про вхід білогвардійців до Києва, проголошення УНР 1918 року та бенкет у Гетьмана. Саме Д. Кауфман, за активної співпраці з О. Довженком, створює першу в республіці кінотеку, до якої увійшло 350 негативів ВУФКУ та близько 2100 копій радянських та закордонних кінострічок [15, с. 132].

За 1928-1929 роки в Україні було створено ще цілу низку фільмів, найпомітнішими з яких стали «Проданий апетит» М. Охлопкова, «Джаммі Гігінс» та «Нічний візник» Г. Тасіна, «Арсенал» О. Довженка, «Людина з кіноапаратом» Д. Вертова та «Злива» І. Кавалерідзе. В цей час широкої популярності набуває тема емансипації жінки. Її використано у фільмах «Студентка» О. Каплера, «Мертва петля» О. Перегуди, «Велике горе маленької жінки» М. Терещенка, «Василина» Фавста Лопатинського тощо.

Не могло ВУФКУ залишитись в стороні від анімаційної кінематографії. З 1926 року на базі Одеської кіностудії було створено анімаційний комбінат, який очолили В. Левандовський і В. Дев'ятнін. На комбінаті створюються такі фільми як «Українізація» про вивчення української мови, «Казка про

солом'яного бичка» та «Казка про Білочку-хазячку та Мишку-лиходієчку» (реж. В. Левандовський) [20, с. 59]. Слід зазначити, що В. Левандовський винайшов автоматичний олівець, що став далеким прашуром комп'ютерної анімації. У 1930-х роках його запросили до Москви де він взяв участь у створенні «Союзмультфільму». Натомість, перший в Україні об'ємний анімаційний фільм «Варення з полуниць» було створено 1929 року.

Поряд з анімаційними та розважальними фільмами ВУФКУ опікується просвітництвом і вихованням в дусі комуністичної ідеології. Більша частина кіновиробництва (близько 165 стрічок) припадає на науково-популярні стрічки й фільми, що пропагують успіхи радянського комуністичного ладу в сільському господарстві, освіті і медицині підтримують антирелігійну політику [12, с. 45]. Попри серйозність тем фільми були створені так, щоб їх розуміли малограмотні та неписьменні. ВУФКУ стало постійним учасником міжнародних конференцій, що були присвячені культурно-науковим фільмам. Зокрема, фільм «Асканія-Нова» Г. Тасіна був премійований 1925 року в Парижі.

Внаслідок того, що Українська РСР досить тривалий час зберігала свої торгові та дипломатичні представництва за кордоном, фільми українського виробництва показували на міжнародних виставках та заходах присвячених кіноіндустрії у різних містах Європи. Діяльністю ВУФКУ були зацікавлені історики Австрії, кіномузей в Празі, відомі у кіномистецьких колах Франції персони. Зацікавлені українською кіноіндустрією французи створюють філіал «Товариства друзів радянського кіна», «Друзі українського кіна» тощо. Фільми виробництва ВУФКУ дуже часто включали в російську продукцію, чому намагався протидіяти нарком освіти М. Скрипник, намагаючись дати більше інформації щодо фільмів організації. В 1927 році він навіть мав наміри встановити між Радянською Україною і Францією прямі культурні зв'язки.

Наприкінці 1927 року у Москві поширювались ідеї підпорядкування кіноіндустрії союзних республік центру. Такі наміри намагався опротестовувати тогочасний директор ВУФКУ О. Шуб на сторінках журналу «Кіно»: «Ясно, що ставити питання про об'єднання всіх національних кіноорганізацій під одним керівництвом, ставити цю справу так і розв'язувати її легким рухом руки, як це намагається тов. Луначарський, - це все одно, що ставити питання про об'єднання під єдиним керівництвом шкільної справи всіх національних республік. Встановлення якоїсь єдності керування всією союзною кінематографією призведе до руйнування цієї дільниці національної культури, до гегемонії одної кіноорганізації над усіма іншими» [5, с. 47]. Під керівництвом наркому освіти М. Скрипника відряджалися делегації до Кремля, які намагались відстояти самостійність кіно. Але в березні 1928 року с посади було знято О. Шуба, а на його місце прийшов І. Воробйов. Засновників і основоположників ВУФКУ відтепер називають реакціонерами і противниками нововведень. А 1929 рік став роком великого перелому не лише в політиці, а й в

кіно. Згортались всі успіхи, яких досягло ВУФКУ. Постійні реорганізації, численні циркуляри, що проголошували ідеологічну точність, комунізацію та пролетаризацію, завершили золоту добу українського кіномистецтва.

Українське кіно зберігало формальну незалежність до 1933 року (постанова Раднаркому СРСР «Про організацію головного управління кінофотопромисловості при Раднаркомі СРСР»), але фактична самостійність тривала лише до 1929 року. В листопаді 1930 року на фундаменті ВУФКУ було створено «Українфільм», що підпорядкувався «Союзкіно», яке виникло на залишках «Совкіно», а через кілька років ця установа повністю припинила своє існування.

Відомий український кінознавець Лариса Брюховецька влучно зазначила, що «конкретні факти свідчили, що українське кіно як складова Розстріляного Відродження було ще однією жертвою більшовицького терору. Його доля нині актуальна, вона виразно демонструє те, що робить нинішня російська влада у гібридній війні з Україною. Тоді це також була війна, з середини 1929-го, коли почали арештовувати представників української наукової і творчої еліти. Успішне кіно ВУФКУ за якийсь рік-другий було знищене, закреслене, його аж до 1960-х ніхто не згадував. У 1960-х вийшло кілька книжок спогадів, але про відтворення повної картини не йшлося. Та й фільми 1920-х були втрачені, понищені» [8, с. 157].

Висновки. У контексті аналізу проблеми становлення українського кінематографічного мистецтва можна стверджувати, що 20-ті роки ХХ ст стали для українського кінематографа не лише золотим віком екранного мистецтва, а й періодом поступового підкорення радянській тоталітарній системі. Розглядаючи діяльність ВУФКУ не можливо не відзначити неймовірний успіх організації, яка за короткий час здобула широку світову популярність. Українське кіно, яке перебувало на стадії формування, стало широко відомим і знаним у світі, українські кінокартини здобули прихильників у Німеччині, Франції, Польщі, США. Завдяки роботі Всеукраїнського фотокіноуправління популярними та відомими широкому загалу стала ціла плеяда письменників, твори яких сьогодні входять до золотого фонду української літератури. Це і Юрій Яновський, і Валер'ян Підмогильний, і Микола Хвильовий, і ще багато інших. Саме на широкій сцені ВУФКУ народився геній Олександра Довженка. Видатні режисери, сценаристи, оператори, актори зробили величезний внесок в українське кіномистецтво, вони збагатили українську культуру, наблизили її до світового рівня.

Після реорганізації ВУФКУ кінопродукція 1930-років стала досить неоднозначним явищем в українському і навіть радянському кінематографі. Не бажаючи культурної самостійності підкореної республіки, радянська влада робила все можливе для повного контролю над усіма сферами мистецького життя, зокрема і кінематографом. Українське тогочасне кіно, загалом поступаючись, скажімо, російському у різноманітності стилів і жанрів,

відрізнялось меншою агресивністю ідеологічного наступу на глядацьку аудиторію, тверезістю своїх оцінок історичного моменту «зламу епох».

Але навіть за таких важких умов високий мистецький рівень фільмів Довженка, Вертова, Кавалерідзе, Туріна, Стабового, Тягна та багатьох інших видатних вітчизняних режисерів дозволив українському кіно прорубати «вікно в Європу», доставши визнання за межами Батьківщини. У кращих фільмах українських режисерів помітно тяжіння до синтезу народного міфа, семантики, виплеканої в надрах народної культури. Разом з тим саме тоді закладаються основи іншої міфології, державно-тоталітарної, творення якої у 30-ті роки визначить саме буття українського і загалом радянського кінематографа. Це був дивовижний результат, на досягнення якого вистачило лише декількох років.

Список використаних джерел

1. Авксентьева В. Романтизм в українському кіномистецтві / В. Авксентьева. – К.: Наукова думка, 1976. – 120 с.
2. Аронсон, О. Коммуникативный образ. Кино. Литература. Философия / О. Аронсон. М.: Новое литературное обозрение, 2007. – 384 с.
3. Безклубенко С. Д. Українське кіно: Начерк історії / Сергій Безклубенко. – К., 2001. – 17 с.
4. Берест Б. Історія українського кіно / Б. Берест. – Нью-Йорк, 1962. – 211 с.
5. Брюховецька Л. Своє рідне кіно Леоніда Бикова / Л. Брюховецька. – К.: Редакція журналу «Кіно-Театр», В-во «Задруга». – 2010. – 340 с.
6. Брюховецька Л. Теорія ідей: українське кіно в контексті європейського / Л. Брюховецька // Кіно-Театр. – 2009. – № 6 (86). – С. 23–26.
7. Виноградова З. Т. Українське радянське мистецтво 1918–1920 рр. — К., 1980–1984. – 245 с.
8. Госейко Л. Історія українського кінематографа. 1896–1995 / Л. Госейко. – К.: Кіно-Коло. – 2005. – 464 с.
9. Дорошенко А. Д. Влада та Радянське кіномистецтво 20-х – 30-х рр. ХХ ст.: у пошуках виразності екранних образів / А. Д. Дорошенко // Вісник міжнародного слов'янського університету. Мистецтвознавство. – Харків, 2011. – Т. 14. – № 2. – 19 с.
10. Ілляшенко В. Історія українського кіномистецтва / В. Ілляшенко. – К., 2004. – 412 с.
11. Корнієнко І. С. Півстоліття українського радянського кіно. Сторінки історії / І. Корнієнко. – К.: «Мистецтво». – 1970. – 228 с.
12. Корнієнко І. С. Українське радянське кіномистецтво. Нариси 1917–1929. – К., 1959. – 141 с.
13. Лебедев Н. А. Кино: его краткая история, его возможности, его строительство в советском государстве. – М., 1924. – 24 с.
14. Мусяк Н. А. Історія українського кіно. Погляд з ХХІ століття // Кіно-Театр. – 2008. – № 4. – 3 с.
15. Роміцин А. Українське радянське кіномистецтво / А. Роміцин. – К., Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури, 1958. – 233 с.
16. Росляк Р. В. Кінопрокатна політика в Україні 30-х років ХХ століття / Р. В. Росляк // Вісник ДАКККіМ. – 2012. – № 1. – 45 с.
17. Росляк Р. В. Планування та здійснення кінофікації українського села: 30-ті роки ХХ століття / Р. В. Росляк // Вісник ДАКККіМ. – 2011. – № 4. – 56 с.
18. Савченко Я. Народження українського радянського кіно. К., 1930. – 4 с.
19. Самойленко Т. Особливості становлення та розвитку українського радянського кінематографа (1920–1930-ті рр.) / Т. Самойленко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім.

В. Гнатюка. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. – 23 с.

20. Тримбач С. Історія українського кіно (1910-1920-ті роки) // Нариси з історії кіномистецтва України. – К., 2006. – 156 с.

21. Шимон О.О. Сторінки історії кіно на Україні. – К., 1964. – 134 с.

22. Яковлев В.М. Кинематограф 1930-х годов: отражение советской действительности // Вопросы истории. – 1987. - № 2. – С. 23-38.

References

1. Avksent'yeva V. Romantyzm v ukrayins'komu kinomystetstvi / V. Avksent'yeva. – K.: Naukova dumka, 1976. – 120 s.

2. Aronson, O. Kommunikativnyy obraz. Kyno. Lyteratura. Fylosofyya / O.Aronson. M.: Novoe lyteraturnoe obozrenye, 2007. – 384 s.

3. Bezklubenko S. D. Ukrayins'ke kino : Nacherk istoriyi / Serhiy Bezklubenko. – K., 2001. – S.17.

4. Berest B. Istoriya ukrayins'koho kino / B. Berest. – N'yu-York, 1962. –211 s.

5. Bryukhovets'ka L. Svoye ridne kino Leonida Bykova / L. Bryukhovets'ka. –K.: Redaktsiya zhurnalu «Kino-Teatr», V-vo «Zadruha». –2010. –340 s.

6. Bryukhovets'ka L. Teoriya idey : ukrayins'ke kino v konteksti yevropeys'koho / L. Bryukhovets'ka // Kino-Teatr. – 2009. – № 6 (86). – S. 23–26.

7. Vynohradova 3. T. Ukrayins'ke radyans'ke mystetstvo 1918-1920 rr. — K., 1980-1984.

8. Hoseyko L. Istoriya ukrayins'koho kinematohrafa. 1896-1995 / L. Hoseyko. – K.: Kino-Kolo. – 2005.

9. Doroshenko A. D. Vlada ta Radyans'ke kinomystetstvo 20-kh – 30-kh rr. KHKH st.: u poshukakh vyraznosti ekrannykh obraziv / A. D. Doroshenko // Visnyk mizhnarodnoho slov'yans'koho universytetu. Mystetstvoznavstvo. – Kharkiv, 2011. – T.14. – №2.

10. Ilyashenko V. Istoriya ukrayins'koho kinomystetstva / V. Ilyashenko. – K., 2004.

11. Korniyenko I. S. Pivstolittya ukrayins'koho radyans'koho kino. Storinky istoriyi/ I. Korniyenko. –K.: «Mystetstvo. – 1970. – 228 s.

12. Korniyenko I.S. Ukrayins'ke radyans'ke kinomystetstvo. Narisy 1917-1929. – K., 1959.

13. Lebedev N. A. Kyno: eho kratkaya ystoryya, eho vozmozhnomy, eho stroytel'stvo v sovet'skom hosudarstve. M.,1924. – 24 s.

14. Musiyenko N. A. Istoriya ukrayins'koho kino. Pohlyad z KHKHI stolittya // Kino-Teatr. – 2008. – №4. – 3 s.

15. Romitsyn A. Ukrayins'ke radyans'ke kinomystetstvo / A. Romitsyn. – K., Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoyi literatury, 1958. – 233 s.

16. Roslyak R. V. Kinoprokatna polityka v Ukrayini 30-kh rokiv KHKH stolittya / R. V. Roslyak // Visnyk DAKKKiM. – 2012. – № 1. – 45 s.

17. Roslyak R. V. Planuvannya ta zdiysnennya kinofikatsiyi ukrayins'koho sela: 30-ti roky KHKH stolittya / R. V. Roslyak // Visnyk DAKKKiM. – 2011. – 56 s.

18. Savchenko YA. Narodzhennya ukrayins'koho radyans'koho kino. K., 1930. – 4 s.

19. Samoilenko T. Osoblyvosti stanovlennya ta rozvytku ukrayins'koho radyans'koho kinematohrafa (1920–1930-ti rr.) / T. Samoilenko // Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatyuka. – Ternopil' : Vyd-vo TNPU im. V. Hnatyuka, 2010 – 23 s.

20. Trymbach S. Istoriya ukrayins'koho kino (1910-1920-ti roky) // Narisy z istoriyi kinomystetstva Ukrayiny. – K., 2006. – 156 s.

21. Shymon O.O. Storinky istoriyi kino na Ukrayini. – K., 1964. – 134 s.

22. Yakovlev V.M. Kynematohraf 1930-kh hodov: otrazhenye sovet'skoy deystvytel'nosti // Voprosy ystoryy. – 1987. - № 2. – 38 s.